

ОКОЛУ УЧЕСТВОТО НА МАКЕДОНСКИТЕ СОЦИЈАЛИСТИ НА ПРВОМАЈСКИТЕ ДЕМОНСТРАЦИИ ВО СОФИЈА ВО 1896 ГОДИНА

ПРВОМАЈСКИТЕ ДЕМОНСТРАЦИИ претставуваат посебно значајна активност во историјата на македонското социјалистичко и работничко движење. Од такво значење е и Првوماјската демонстрација во 1896 година. Таа била организирана од македонските социјалисти во Софија кои се вклопиле со тоа во општите настојувања на работниците и социјалистите од целиот свет за да се даде израз на работничката солидарност и пролетерската сплотеност. За оваа демонстрација податоци предимно наоѓаме во повикот на Македонската револуционерна социјалистичка група („Другари Македонски револуционери”¹⁾). Извесно разјаснување за текот на подготовките и учеството на македонските социјалисти во самата демонстрација ни дава во своите „Спомени” Алексо Мартулков²⁾. Овие податоци послужија и како суштествен материјал во објаснувањето на оваа активност од македонските социјалисти во некои трудови од овој домен³⁾.

Од интерес е доколку овој чин наоѓа место и во документацијата од друг вид. Во случајов можеме да соопштиме некои податоци, што се наоѓаат во еден дипломатски извештај на британскиот конзул во Софија Ф. Елиот (F. Elliot) од 4 мај 1896 година кој го препратил до Маркизот од Салзбери (The Marquess of Salisbury), тогашен британски премиер-министер⁴⁾. Во него Ф. Елиот изнесува извесни податоци околу обидот на Македонците во Софија да земат учество во Првوماјската демонстрација во 1896 година. Поконкретно конзулот говори за обидот на „Месниот македонски Комитет” во Софија да земе учество, односно да се придружи на социјалистите во демонстрацијата на 1 мај. Меѓутоа, од фактите што

¹⁾ Одбрани статии за работничкото и социјалистичкото движење во Македонија (1895—1914), Скопје 1962, 117—120.

²⁾ Алексо Мартулков, Моето учество во револуционерните борби на Македонија. Скопје, 1954, 14—17.

³⁾ Види: Л. Мојсов, Васил Главинов. Прв пропагатор на социјализмот во Македонија. Скопје, 1949, 22—23; Д. Зографски, За работничкото движење во Македонија до Балканската војна. Скопје 1950, 125—126; Ј. Колишевски, Аспекти на македонското прашање. Скопје 1962, 125; Историја на македонскиот народ. Кн. II. Скопје 1969, 200; О. Ивановски, Балканските социјалисти и македонското прашање. Скопје 1970, 93.

⁴⁾ PRO.-FO 78/4754, Sofia, Bulgaria, 1896.

се познати, а главно што ги соопштува А. Мартулков може со точност да се установи дека за учество во демонстрацијата се подготвувала Македонската револуционерна социјалистичка група⁵). Секако, дека конзулот не влегувал во прецизирање на носителот на акцијата, а, како што се гледа, знаел и бил уверен дека потекнува од македонска средина. Во извештајот конзулот говори дека за оваа демонстрација било подготвено „знаме со револуционерно мото“⁶). Овој податок точно одговара на истиот факт што го подвлекува А. Мартулков во своите „Спомени“⁷). Конзулот натаму соопштува за заплenuвање на знамето од страна на властите и кое потоа пак им било вратено со инсистирање дека ќе им се конфискува, ако со него се парадира по улиците⁸). И овој податок се сложува со искажувањето на А. Мартулков⁹): Но не се сложува со натамошното тврдење на конзулот дека по ова Македонците не учествувале во првмајската демонстрација¹⁰). Меѓутоа, А. Мартулков е категоричен во тврдењето дека тие, наспроти на забраната, зеле учество во оваа демонстрација и успеале на моменти да го развеваат и револуционерното македонско знаме¹¹).

⁵) Во „Спомените“ на А. Мартулков тоа е вака предадено: „Тоа сето беше во дните пред Први мај. Трескаво се готвевме за неговото празнување. Мене ме опфати неопишан ентузијазам, затоа што за прв пат во својот живот ќе земам учество во една улична манифестација во која гледавме средство за подготвување и опробување на силите за водење на брбјата за остварување на идеалите што ми беа најскапото и свето во мојот живот...“ (А. Мартулков, Моето учество..., 14).

⁶) PRO-FO 78/4754.

⁷) Во „Спомените“ А. Мартулков вели: „... Ги приготвуваме транспарентите со соодветни пароли за мајската манифестација. Главно беше да се пригответи знамето. Тоа се пиеше и везеше во домот на Андон Шулев. Материјалот беше од најфина црвена коприна, срмата беше од најчисто злато... Во работата околу приготвувањето на знамето беше зафатена и Роза Попова. Со својот артистички осет, таа многу придонесе за неговата уметничка изработка. И навистина нашето знаме беше едно од најубавите во манифестацијата...“ (А. Мартулков, Моето учество..., 14).

⁸) PRO-FO 78/4764.

⁹) А. Мартулков овој случај го предава вака: „... Но незгодата беше во тоа што полицијата на кнез Фердинанд не повољуваше знамето да се развева на манифестацијата, а исто гледаше да се избегне секаков македонски карактер во неа под изговор да не се влошеле односите со Турција... Ваквата забрана од страна на полицијата многу не обеспокои и бевме избрале една делегација да отиде до градоначалникот на престолнината, народникот Славков да протестира... При среќавањето со градоначалникот, овој изрично им рекол дека ако се обидат членовите на нашата група да манифестираат како Македонци, со македонско знаме, ќе биде принуден да прибегне кон сурови мерки со апсење на виновните...“ (А. Мартулков, Моето учество..., 14—15).

¹⁰) PRO-FO 78/4754.

¹¹) Во своите „Спомени“ А. Мартулков дава ваков опис: „За да можеме да манифестираме и покрај оваа забрана навозможен начин, дршката на знамето беше изработена на делови... Дршката се состоеше од три дела кои еден со друг се прицврстува со помошта на цилиндрични железца. На врвот на знамето беше изработена една бакарна кама. Неа заедно со знамето јас ја носев за време на манифестацијата, а деловите од дршката другите другари. На знамето на едната страна беше извезена паролата: „Ослободувањето на Македонија е дело на Македонците“, а на другата страна паролата „Македонија на Македонците“. Камата на врвот од знамето означуваше дека ослободувањето на Македонија може да се оствари само преку вооружена борба.

Ние, Македонците — вели понатаму А. Мартулков — сочинувавме значителна

Наведените податоци се интересни. Тие бележат една значајна активна на Македонската револуционерна социјалистичка група која во случајот објавила и Повик во кој се разработени основните револуционерни и социјалистички гесла за кои се борела и која ги презентирала пред целиот свет¹²⁾. Во случајов интересот е уште повеќе очевиден што настанот се потврдува во еден дипломатски извештај и тоа од еден протагонист чијашто влада во ширењето на својата империјалистичка политика пројавувала интерес за секој детал од развитокот на македонското движење. Нејзините дипломатски претставници, каде и да се наоѓале, имале должност да го следат секој настан поврзан со македонското прашање. Затоа и не зачудува фактот што извештајот е препратен на 4 мај, на три дена до настанот и што е испратен директно до тогашниот британски премиер-министер Маркизот од Салзбери. Сето тоа му придава на целиот овој настан значење поврзано со целокупното раздвижување во Македонија кон крајот на XIX век.

За да се има преглед во оригиналноста на податоците во именувањето дипломатски извештај, истиот го објавуваме во негова оригинална интерпретација и во превод, како и со потребни дообјаснувања на некои прашања.

П Р И Л О З И

ПРИЛОГ I: Транскрипција

F. Elliot to Marquess of Salisbury

Sofia, 4 May. 1896.

My Lord,

The local Macedonian Committee proposed to join with the Socialists of Sofia in a demonstration on the 1.st of May, and had prepared a banner with a revolutionary motto for the occasion. Their banner was, however, seized by the Authorities, and although it was returned, they were told that it would be confiscated if it was displayed in the streets.

The Socialists therefore paraded alone and, mustering about fifty young lads, marched through the town escorted by mounted gendarmes.

On the following day a service was held in the Cathedral in commemoration of the twentieth anniversary of the outbreak of the revolution at Panagurishtë, and speeches were afterwards made at the foot of the monument of the patriot Levski.

група во редиците на манифестантите. Здружно, по четворица во ред, добро манифестиравме. На многупати знамето го развевавме при манифестирањето по улиците и тоа при најпрометните места. Штом ќе го видаа полицајците развезаното знаме, веднаш се втурнуваа за да ни го одземат. Меѓутоа, ние успеавме веднаш да го разглобиме...” (А. Мартулков, Моето учество..., 15).

¹²⁾ Одбрани статии..., 117—120.

On both days the proceedings were quite orderly.

I have the honour to be,
With the highest respects,
My Lord,
Your Lordship's
most obedient,
humble Servant

F. Elliot.

(Public Record Office (London), Foreign Office
78/4754. Sofia. Bulgaria)

ПРИЛОГ II: Превод

Ф. Елиот¹³⁾ до Маркизот од Солзбери¹⁴⁾

Софија, 4 мај 1896.

Мој Лорде,

Месниот македонски Комитет намераваше да им се придружи на социјалистите во Софија во демонстрацијата на 1 мај и за случајов подготви знаме со револуционерно мото. Меѓутоа, нивното знаме беше запленето од властите и потоа беше вратено. Им беше кажано дека тоа ќе биде конфискувано, ако со него се парадира по улиците.

Поради тоа, социјалистите парадираа сами откако приспособаа околу педесет млади момчиња. Маршираа низ градот во придружба на жандарми на коњи.

Следниот ден се одржа служба во Катедралата за комеморација на дваесет годишнината од избувнувањето на востанието во Панаѓуриште¹⁵⁾. Потоа се одржаа говори пред паметникот на патриотот Левски¹⁶⁾.

Во обата дни настаните се одвија сосем во ред.

Јас имам чест да бидам, со највисока почит, Мој Лорде, на Вашето Лордство, најверен, покорен Слуга,

Ф. Елиот

(PRO.-FO 78/4754)

¹³⁾ Ф. Елиот, британски конзул во Софија.

¹⁴⁾ Маркиз од Солзбери (Marquess of Salisbury (1830—1903), виден британски државник, во 1896 г. премиер—министер.

¹⁵⁾ Се мисли на Априлското востание од 1876 година. (Види: Историја на Бугарија. Т. I. Софија 1961, 458 и сл.).

¹⁶⁾ Се однесува за видниот бугарски револуционер и револуционерен-демократ Васил Левски (1837—1873)/ Види: Н. Кондарев, Васил Левски. Софија 1946).